

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПРИРОДООХОРОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЕКОСИСТЕМ КАНЬЙОНОВОГО ПРИДНІСТРОВ'Я

170 років палеонтологічних досліджень у регіоні

14-15 вересня 2017 року

м. Заліщики

**НАУКОВІ ЗАСАДИ
ПРИРОДООХОРОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЕКОСИСТЕМ
КАНЬЙОНОВОГО ПРИДНІСТРОВ'Я**

**SCIENTIFIC PRINCIPLES
OF CONSERVATION MANAGEMENT OF ECOSYSTEMS
IN THE DNIESTER CANYON AREA**

УДК 502:658(477.8)(478)(063)
Н34

*Рекомендовано до друку рішенням науково-технічної ради
Національного природного парку «Дністровський каньйон»
(протокол № 1 від 17 серпня 2017 р.)*

Голова редакційної колегії: О. К. Вікирчак, начальник відділу науки
Національного природного парку «Дністровський каньйон»

Члени редакційної колегії: д. б. н., професор **І. І. Чорней** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*); **А. І. Бачинський** (*Національний природний парк «Дністровський каньйон»*); к. б. н. **І. В. Скільський** (*Чернівецький обласний краєзнавчий музей; Національний природний парк «Хотинський»*); к. б. н., доцент **В. В. Буджак** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*); к. г. н., ст. н. с. **В. П. Коржик** (*Національний природний парк «Хотинський»*); **Л. О. Мандзюк** (*Національний природний парк «Дністровський каньйон»*)

Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем
Н34 Каньйонового Придністров'я : матеріали Другої міжнар. наук.-
практ. конф., присвяч. 170-й річн. публ. праці Рудольфа Кнера, яка
стала початком ґрунтовних палеонтол. досл. Дністр. каньйону (14–
15 вер. 2017 р., м. Заліщики, Тернопільська обл., Україна) / наук.
ред. І. В. Скільський, О. К. Вікирчак ; М-во екології та природ.
ресурсів України, Нац. природ. парк «Дністровський каньйон» та
ін. – Чернівці : Друк Арт, 2017. – 176 с.

ISBN 978-617-7465-15-6

У збірнику представлені результати досліджень науковців з України, Польщі, Республіки Молдова і Російської Федерації. Вони відображають загальнотеоретичні, методологічні та практичні проблеми становлення й розвитку заповідної справи, моніторингу біорізноманіття, актуальні питання соціології, екологічної освіти, рекреації та охорони унікальних екосистем Дністровського каньйону.

Для співробітників наукових установ, викладачів і студентів природничих спеціальностей вищих навчальних закладів, учителів географії та біології загальноосвітніх шкіл і краєзнавців.

УДК 502:658(477.8)(478)(063)

Автори повністю відповідають за наукову достовірність, зміст і стиль публікацій. Погляди, висновки й позиції, висловлені у статтях, можуть не збігатися з поглядами, міркуваннями й позиціями редакційної колегії, установ-організаторів конференції, Міністерства екології та природних ресурсів України.

ISBN 978-617-7465-15-6

© Колектив авторів, 2017
© ТОВ «Друк Арт», 2017

острова. Лише 37 об'єктів ПЗФ були юридично скасовані, але в натурі не були втрачені, увійшовши до складу інших заповідних територій, тобто втрати є лише номінальними. Це на сьогоднішній день є найкращим показником збереження режиму заповідності та дотримання всіх законодавчих процедур, пов'язаних із заповідною справою в порівнянні з іншими областями України.

Автори висловлюють щире подяку небайдужим жителям АР Крим за допомогу в отриманні даних, які сприяли проведенню даного дослідження та написанню цієї роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артов А., Боков В., Дулицкий А., Ена А., Паршинцев А., Рудык А. Состояние сохранения биоразнообразия в Крыму. 5 лет после Гурзуфа: 1997–2002. Аналитический доклад. – Симферополь, 2002. – 60 с.
2. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Автономної Республіки Крим станом на 01.01.2010 рік.
3. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 383.
4. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 384.
5. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 385.
6. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 386.
7. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 387.
8. Постанова РМ УРСР від 03.08.1978 р. № 388.
9. Постанова РМ УРСР від 21.03.1984 р. № 139.
10. Постановление бюро Крымского обкома КП Украины и исполкома обласного Совета депутатов трудящихся 30.01.1969 г. № 19/8-67 // ДА АРК. – Ф. Р-3287. – Оп. 7. – Спр. 968, 971.
11. Приложение № 2 к решению исполкома обласного Совета депутатов трудящихся от 22.09.1969 г. № 634 // ДА АРК. – Ф. Р-3287. – Оп. 7. – Спр. 1602.
12. Приложение № 6 к решению Крымоблсполкома и Севастопольского горисполкома от 18.12.1984 г. № 572 // ДА АРК. – Ф. Р-3287. – Оп. 7. – Спр. 7027.
13. Решение исполнительного комитета Крымского обласного совета депутатов трудящихся 22.02.1972 г. № 97 // ДА АРК. – Ф. Р-4993. – Оп. 1. – Спр. 513.
14. Решение Исполнительного комитета Крымского обласного Совета народных депутатов от 20.12.88 г. № 366 // ДА АРК. – Ф. Р-3287. – Оп. 7. – Спр. 4714.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ПОДІЛЬСЬКИХ ТОВТРАХ

Б. Б. Гавришок

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, УКРАЇНА
gavrishok_b@ukr.net

Havryshok B. B. Ways of optimization of agricultural land use in Podilski Tovtry. The article is dedicated to the study of the possibilities of agricultural land use in the Podilski Tovtry. The ecological problems of land use in the reef zone of Podillya are outlined. There is considered the possibility of reducing the plowed area in the conditions of private ownership of land and the perspectives for the development of organic agriculture in the study area.

Методологічні підходи до оптимізації землекористування в Україні, зокрема сільсько-господарського, викладені в роботі Ф. Кіпчача [2]. У межах рифової зони Подільських Товтр проблеми оптимізації сільськогосподарського землекористування розглядалися у публікаціях низки авторів: Р. Волошина, П. Царика, І. Каплуна, К. Москалюк та інших.

Провідною ідеєю в них є збільшення частки екологічно стабільних угідь шляхом залуження чи заліснення орних земель на схилах крутизною понад 5°. Проте незрозумілим є механізм реалізації цих пропозицій після розпаювання та приватизації земель сільськогосподарського призначення. Не розглядаються також шляхи використання створених у такий спосіб пасовищ і сіножатей в умовах занепаду тваринництва.

Першочерговим завданням у регіоні є проведення інвентаризації сільськогосподарських земель та територій несільськогосподарського призначення, зокрема в межах сільських населених пунктів з метою створення інформаційної бази для ведення державного земельного кадастру, регулювання земельних відносин, раціонального використання й охорони земельних ресурсів. Достовірні дані про площу, межі, склад угідь та конфігурацію земельних ділянок нададуть можливість прогнозувати використання земель, передбачати економічний ефект від їх експлуатації, обґрунтовано нараховувати земельний податок тощо. Доцільним є також проведення повторного масштабного ґрунтового обстеження регіону. З одного боку воно надасть об'єктивну інформацію для земельного кадастру і грошової оцінки земель, а з іншого – зіставлення даних різночасових обстежень дозволить виявити тенденції в розвитку ґрунтового покриву Подільських Товтр і прилеглих територій під впливом інтенсивного сільськогосподарського використання.

Результатом бездумного реформування сільського господарства в регіоні за останні 20 років було втрачено систему сівозмін, практично припинено внесення органічних добрив. Частина полів, на яких у часи колгоспів планувалися ґрунтозахисні сівозміни, були роздані під городи, що унеможливило оранку впоперек схилів. виправити це без негативних соціальних наслідків практично не можливо до тих пір, поки ці наділи будуть використовуватись. У результаті занепаду тваринницьких комплексів із сівозмін «випали» багаторічні трави. Фермерство в регіоні значного розвитку так і не набуло, а більшість паїв потрапили в оренду до великотоварних господарств рослинницького спрямування, що активно використовують мінеральні добрива та важку сільськогосподарську техніку.

У контексті сталого розвитку регіону вважаємо за доцільне стимулювати розвиток тваринництва як провідної галузі сільського господарства та органічного землеробства. У тваринництві регіону провідне місце має належати розведенню великої і малої рогатої худоби. Потреба в кормовій базі стимулюватиме залуження схилів крутизною понад 5° і вилучення змитих земель із активного обробітку, дозволить ввести в сівозміни кормові трави. Доцільно поєднувати розвиток великотоварних, фермерських та підсобних селянських господарств, створюючи їм рівні умови. Для вирощування ВРХ можуть використовуватися вцілілі приміщення тваринницьких ферм колишніх колгоспів. Додатковою передумовою для розвитку м'ясного тваринництва в регіоні є існування спиртзаводів у селах Зарубинці і Новосілка, цукрових заводів у Збаражі та Хоросткові. Відходи цих підприємств раніше успішно використовувались як кормова база для відгодівельних тваринницьких комплексів. На даний час такі відходи є додатковим чинником ускладнення екологічної ситуації. Розвиток великотоварного тваринництва на сучасному етапі можливий лише за умови залучення значних коштів для модернізації чи будівництва корівників та формування продуктивного поголів'я ВРХ.

Головне завдання рослинництва – зниження розораності й консервація малопродуктивних земель. Повне припинення господарської діяльності на будь-яких ділянках після їх розпаювання та приватизації є неможливим, а тому доцільно переводити їх у сіножаті чи пасовища. Можливості заліснення розглянемо нижче.

Карбонатні ґрунти рифової зони перспективні для вирощування цукрових буряків. Стримуючим фактором є розчленований рельєф, адже вирощування просапних культур на схилах понад 3° вважається екологічно не виправданим. Перспективними для інтенсивного землеробства є території Луб'янецьких Товтр з мінімальним вертикальним розчленуванням та, частково, прилеглі рівнини. Високою родючістю відзначаються чорноземно-карбонатні ґрунти в межах Черняхівецької, Стрийвещької, Кретівещької й інших сільських рад, а тому зниження розораності цих територій економічно не доцільне. Важливим є висівання в регіоні максимально можливих з екологічної точки зору площ медоносних культур (ріпак, соняшник, гречка; кормові трави: буркун, люпин, конюшина).

За даними В. І. Кисіля [1] екологічна ситуація на території рифової зони Подільських Товтр у межах Тернопільської області сприятлива для розвитку органічного землеробства. Останнє може стати однією з передумов розвитку зеленого туризму та добре поєднується з усіма можливими галузями землекористування, зокрема може здійснюватися в межах національного парку.

М. І. Кобець [3] трактує органічне землеробство як систему сільськогосподарського менеджменту агроєкосистем, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних прийомах захисту рослин, а також на виконанні комплексу інших дій, які забезпечують екологічно, соціально й економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції та сировини.

Органічне землеробство передбачає впровадження низки заходів, що сприяють збереженню й підвищенню родючості ґрунтів: оптимізацію розміщення посівів сільськогосподарських культур у межах кожного господарства; ефективне використання наявних ресурсів органічних добрив (гною, торфу, органічних відходів переробки сільськогосподарської продукції та інше); використання переваг біологізації землеробства завдяки розширенню посівів багаторічних трав і впровадженню бактеріальних препаратів, збільшення площ під посіви зелених добрив; відновлення планової хімічної меліорації із застосуванням місцевих покладів вапняків, крейди і мергелів; використання місцевих сировинних ресурсів для підвищення родючості ґрунтів (сапропелі, фосфорити, глауконіти, фосфатгіпс, дефека́т та інші); застосування контурної організації території землекористування, що передбачає оптимізацію стану природного середовища на території водозбірного басейну, або яружно-балкової системи; доведення водоохоронної та полезахисної лісистості до оптимальної; всебічна реставрація й підтримка єдиної системи полезахисних лісосмуг як найважливішого засобу стабілізації агроландшафтів і закріплення меж полів.

Впровадження органічного землеробства дозволить значно збільшити кількість робочих місць у сільській місцевості та відкрити нові перспективи розвитку малих і середніх фермерських господарств. Зменшиться залежність сільського господарства від хімічної промисловості та мінімізуються екологічні ризики. Окрім того, будуть вироблятися екологічно чисті повноцінні продукти харчування, вартість яких на світовому ринку постійно зростає.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Кисіль В. І.** Біологічне землеробство в Україні: проблеми і перспективи. – Харків: Штрих, 2000. – 161 с.
2. **Кіпгач Ф.** Землі України: категорії, право власності, стан використання, охорона. Навч. посібн. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 240 с.
3. **Кобець М. І.** Органічне землеробство в контексті сталого розвитку. Проект «Аграрна політика для людського розвитку». – К., 2004. – 22 с.

**АНТРОПОГЕННА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОСИСТЕМ
КАНЬЙОНОВОГО ПРИДНІСТРОВ'Я**

<i>Питуляк М. Р., Питуляк М. В.</i> АНТРОПОГЕННІ ЗМІНИ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я	119
<i>Коржик В. П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДНІСТРОВСЬКОГО ЕКОКОРИДОРУ В УМОВАХ АНТРОПОГЕННО ЗМІНЕНОГО ДОВКІЛЛЯ	121
<i>Тромбицкий И. Д.</i> ГИДРОСТРОИТЕЛЬСТВО НА ТРАНСГРАНИЧНОМ ДНЕСТРЕ И ЕГО ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ЭКОСИСТЕМЫ	125
<i>Вікиричак О. К.</i> ПРОГНОЗ ВПЛИВУ БУДІВНИЦТВА КАСКАДУ ВЕРХНЬОДНІСТРОВСЬКИХ ГЕС НА ПРИРОДНІ ЕКОСИСТЕМИ	127
<i>Щербюк О. П., Оптасюк О. М.</i> АНАЛІЗ ВИДІВ-ТРАНСФОРМЕРІВ ФЛОРИ МІСТА ПОЧАЇВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	131
<i>Проців Г. П., Мельничук В. П.</i> ПРО ОЦІНКУ СТАНУ ЕКОСИСТЕМИ І ЯКОСТІ ВОДИ НА ДІЛЯНЦІ РІЧКИ ДНІСТЕР ВІД ДНІСТРОВСЬКОЇ ГЕС-2 ДО м. СОРОКИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	134
<i>Площанський П. М.</i> ЕКОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ПОГЛИБЛЕННЯ РУСЛА ДНІСТРА НА ДІЛЯНЦІ ГОРОДОК – ДОБРІВЛЯНИ (ЗАЛІЩИЦЬКИЙ РАЙОН)	137
<i>Перець Х. П., Вовк О. Б., Орлов О. Л.</i> ЗМІНИ ҐРУНТОВОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЗАПЛАВНИХ КОМПЛЕКСІВ ВЕРХНЬОДНІСТРОВСЬКОЇ АЛЮВІАЛЬНОЇ РІВНИНИ ЗА УМОВ ГІДРОТЕХНІЧНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ	140
<i>Проців Г. П.</i> РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ ДЛЯ ПОІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН ПРО НЕБЕЗПЕКИ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ГІДРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2026 РОКУ В БАСЕЙНІ ДНІСТРА	142
<i>Ванзар О. М., Романюк В. В., Равлюсь І. В.</i> СТАН АНТРОПОГЕННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДВЕНТИВНОЇ ФРАКЦІЇ ФЛОРИ ЛУЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ГАЛИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	146

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКОМЕРЕЖІ**

<i>Третяк Р. А.</i> ЗЕМЕЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ ОБЛІКУ ТЕРИТОРІЙ ТА ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У ВІДОМОСТЯХ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ	148
<i>Маруцак О. Ю., Абражєвич П. А., Василюк О. В.</i> СКАСОВАНІ ОБ'ЄКТИ ТА ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (1964–2010 РОКИ): АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ	150
<i>Гавришок Б. Б.</i> ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ПОДІЛЬСЬКИХ ТОВТРАХ	152
<i>Мушинська Ю. А., Дем'яненко С. О., Купач Т. Г.</i> КЛІМАТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЛЯ ВИДІЛЕННЯ КУРОРТНОЇ ТЕРИТОРІЇ НА БАЗІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я В ЗАЛІЩИЦЬКОМУ РАЙОНІ	155
<i>Царик П. Л., Царик Л. П.</i> ПОТЕНЦІАЛ ТА РИЗИКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЖУРИНСЬКОГО КАНЬЙОНУ	157

**РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ПРИРОДНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

<i>Кратасюк Н. В.</i> РОЛЬ ЕКОЛОГО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ У ЗБЕРЕЖЕННІ БІОРИЗНОМАНІТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ»	159
<i>Сідоров А. І.</i> РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	161
<i>Юсипіва Т. І., М'ясоїд Г. І.</i> ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН	164
<i>Мурська О. П.</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ КВЕСТ «ПІЗНАЄМО РІДНИЙ КРАЙ» ЯК ПРИКЛАД ЕФЕКТИВНОЇ ФОРМИ ЕКОЛОГО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА «МЕДОБОРИ»	166
<i>М'ясоїд Г. І., Юсипіва Т. І.</i> РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ	168
<i>Баран А. В.</i> ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ ВП НУБІП УКРАЇНИ «ЗАЛІЩИЦЬКИЙ АГРАРНИЙ КОЛЕДЖ ім. Є. ХРАПЛИВОГО»	170